

САМЈУЕЛ ТЕЈЛОР КОЛРИЦ

Између мишљења и мисаоне бујице

Био сам у искушењу да напишем да су Колрицове свеске модерније од његове поезије. Али, осим што то звучи превише олако да би било истинито, дефинитивно сам се предомислио помисливши колико би таква изјава звучала глупо за триста година. Не само глупо, бесмислено. Шта је уопште „модерно“ и постоји ли по себи? Ако бисмо размотрили само свеске, макар и само овде досад обрађених аутора (Лихтенберг и Жубер), морали бисмо признати да су оне једна *par excellence* немодерна, односно у сваком времену актуелна пракса.

Свеске су за Колрица биле простор на којем је трагао за новим формама одмарјући се од њих. Оне су најпре биле подлога где је артикулисао своју везу са околним светом. У фрагментима преовлађују описи. Испробавајући се у њима, Колриц непрекидно испитује сопствену будност и осетљивост на сензације. Иако настоји да се усредсреди на неку појединост из природе, како би из ње извукао формулу, с надом да ће прерасти у добар стих, пажња му је расута, неусредсређена, склона бесомучном гомилању детаља. У описивању је приметна извесна грчевитост, као да се, у току бележења, плаши да ће сваког тренутка исклизнути мимо стварности, да ће изгубити додир с њом. Ова особеност одликује све претежно дескриптивне свеске, какве су, на пример, Кафкине, Хандкеове или оне које је водио Бото Штраус. Исцрпност описа сведочи да нешто у дотадашњој перцепцији није у реду, да је потребно да се она „наштелује“ суочавањем са непосредно присутним, пластичним предметима. У потенцирању примећених фрагмената „стварности“, у маничном опису предмета и свега „обичног“, увек има поновног проналажења, потребе за препознавањем и тражењем места за себе у том свету. Колриц је имао конкретан, да не кажем физиолошки подстрек за ту исцрпност: зависност од опијума.

Друга значајна Колрицова опсесија у свескама јесте настојање да испрати сопствене асоцијације, као у дечјој игри „Како сам дошао до ове мисли?“ Колриц асоцијативности придаје и позитивну и негативну конотацију, јер у њој види и своју интелектуалну снагу и подложност. „Хоћу барем да покушам“, написаће децембра 1803, „да Порекло Зла објасним као последицу бујне Природе асоцијација, којом Мисао = Разум управља и влада.“ Он заправо непрекидно покушава да контролише своје асоцијације, да их на неки начин оплемени, делом да би испратио сопствено резоновање, а делом да га глад за детаљима не би одвела ка нечему непожељном. У његовом случају, тај табу је најчешће зависност. Презирао је своју склоност да скаче с теме на тему јер је осећао да му она не допушта да напише нешто линеарније, а то је, судећи по бескрајним списковима планираних дела, непрекидно очекивао од себе. Сматрао је

(што се веома разговетно и драматично види у фрагменту 2361) да га праћење сопствених мисли спречава да заврши оно што је започео.

Мора се признати да је управо захваљујући свескама, најбољем полигону за гомилање, Колриџ постао мајстор за бележење неочекиваних асоцијација, какве је само он могао да артикулише. Можда су, штавише, баш његова несабраност и расутошћ (уз грижу савести због неспособности да се прибере) оно што је нама данас блиско. Таква титула се Колриџу самом сигурно не би допала. Нису ли најзад свеске, баш зато што служе као издувни вентил, између осталог и место на којем се, сама од себе, ствара она представа о аутору која њему самом није могла пасти на памет, које није свестан? Не пише ли их делом и из тог разлога, из потребе да побегне од властитог идентитета, да се одмори од себе као писца?

Колриџ је у свескама најпотпуније остварио своју алеаторичну персону. Али на упознавање читаоца с њом требало је доста чекати. Тек век и по након његове смрти почело се са објављивањем његових свезака у изворном облику. Тај посао ни данас, 73 године касније, није завршен.

Колриџ је прву свеску почео да води са двадесет и две године, 1794, приликом пешачке туре по Велсу. Ходање, и уопште путовање, убрзо ће постати нераздвојно од бележења. Почетку те праксе ипак претходи велики животни заокрет. Млади Колриџ, тада заклето присталица Унитарјанске цркве, напушта студије у Кембриџу, разочаран након смене једног професора истог опредељења и у афекту се придружује драгонском пуку као добровољац под именом Силас Томкин Камбербеч. Тада се први пут одаје алкохолу и наркотицима. Пошто га брат Џорџ извлачи из војске, Колриџ полази на пешачење Велсом, са првом бележницом под мишком. Потом ће срести Роберта Саутија, с којим ће основати утопијски „пантисократски покрет“, и објављује прве стихове, „Сонете о чувеним личностима“.

За нас је интересантно да је непосредно пре напуштања студија Колриџ прочитао *Зајажња о човеку* Дејвида Хартлија, филозофа „асоцијативисте“ према коме је „морално осећање само производ асоцијације идеја.“¹ О томе колико су филозофске лектире утицале на њега, довољно сведочи да је најстаријег сина назвао Дејвид Хартли, а другог, рано преминулог, Беркли. Колриџ је и касније наставио да импулсивно следи своје интелектуалне ђефове. Након разлаза са Саутијем, 1797, срео је Вилијама Вордсворта, код кога се одмах преселио. Песници које ће потомство памтити као „језерске“ своју поетику су градили на пешачким турама по језерима Камбрије. Када су почели да га занимају немачки филозофи, Колриџ је 1799. отишао у Гетинген да студира (исте године кад умире Лихтенберг) и ни смрт сина Берклија није га навела да се врати супрузи. По повратку у Енглеску, упознаће Сару Хачинсон у коју ће годинама бити несрећно заљубљен. Њој ће посветити велики број записа у свескама (где је најчешће назива „Асра“). Из ових година бујне активности датирају и Колриџове најпознатије песме.

Иако су отпочете као подлога за скицирање песама, есеја и чланака, Колриџове свеске су убрзо постале корпус за себе. Материјал сакупљен у њима с годинама се

---

¹ Leyris Pierre, „Jalons biographiques“, у: Coleridge, 1987, стр. 12.

све мање могао преточити у било који други контекст. О томе сведочи већ 1895. Ернест Хартли Колриџ, приређивач првог избора фрагмената, *Anima Poetae*: „До данас је мало шта употребљено из ове књижевне грађе, скупљане целог живота.“² Свеске је писао како је стигао. „Водио их је са обе стране“, пише у предговору за први том *Свезака* приређивачица Кетрин Коберн, „користећи и унутрашње корице за кратке белешке, адресе, састанке, наслове књига, спискове за прање рубља, ситнице које није желео да умеће у записе са тура по језерима или нацрте за чланке и песме“.³ Није бирао ни где ће их писати, нити у каквом стању. „Знамо да је писао под утицајем алкохола и опијума, у мраку, на обронцима и врховима планина, у кревету, а вероватно и у кочијама, чак и кад су се кретале.“⁴

У склопу са пешачењем, свеске добијају и терапеутску функцију. Колриџ њима намирује савест након протраћеног дана, најчешће посвећеног алкохолисању и пушењу опијума. За тих дугих боравака у природи развија му се и цртачки потез, нарочито када сматра да речима не може да дочара оно што му се налази пред очима. „О, Боже, полудећу што нисам сликар – или што Сликари нису ја!“ (фрагмент 1495 из 1803). Велики број бележака говори о томе шта му се учинило, шта мисли да је видео; присутне су халуцинације, али готово да нема оних које су изазване наркотицима. То су махом краткотрајне слике-привиђења које се јављају при буђењу, при падању у сан, у граничним стањима свести. Најзад, и сан заузима значајно место у записима, а његов детаљан запис често праћен потребом да се растумачи положајем тела при спавању. (И у овој се појединости види Колриџова двојака, лирско-рационална црта.)

Што се саме фактуре текста тиче, Колриџ је поштовао стари, осамнаестовековни правопис, у којем се именице пишу великим словима. Али та конвенција је подређена његовим хировима. Белешке нису организоване као реченице већ као низови призора. Најближе би се могле упоредити са стиховима у настајању. Коса црта која их раздваја на сегменте такође је веома арбитарна (уз мноштво угластих заграда и каприциозних црта које аутор користи) и више има везе са хватањем даха него са наредним ступњем у развоју одређене идеје. Како би свеске заштитио од непожељних читалаца (најчешће супруге), Колриџ је повремено користио грчки, латински и немачки језик (нарочито кад је бележио фрагменте о Асри и непристојне речи), затим нумеричку шифру засновану на алфabetу, и напослетку неку врсту сопствених хијероглифа заснованих на грчком алфabetу (за које је оставио кључ).

Иако је с времена на време покушавао да свеске „специјализује“, да им унапред одреди тему, ти напори му нису полазили за руком. „После неколико узалудних напора да различите делове свеске користи за различите записе, очигледно се помирио са збрком неповезаних ствари које је бележио и одустао од систематичности.“⁵ У више наврата је намеравао (или се вајкао да намерава) да приреди избор из својих записа. Начин на који Колриџ износи ову идеју, 21. априла 1823, карактеристичан је за тон целих *Свезака* и за типичне спискове које налазимо у њима:

² Coleridge, 1895, стр. XI.

³ Coburn, Kathleen, „Introduction“, у: Coleridge, 1957, стр. XXIII.

⁴ Исто, стр. XXXIII.

⁵ Исто.

„Када ћу наћи времена и слободе да своје бележнице и роковнике сведем на Индекс, или *Роковник Роковника*? Ако бих – авај! ако! – ако бих могао да дођем до последње стране своје *Пошврде Хришћанске Вере и Вечности* *Времена*, ако бих пре тога спојио своје *Елементи Говора*, *Лојике*, *Дијалектике & Ноеџике*, или *Канон*, *Кришерион & Орјанон* са филозофским Глосаром, у један штампани том, а *Вежбе у размишљању* објавио у другом – *ако бих у Шоме усјео* – шта онда? Онда бих објавио све што је остало неискоришћено, Путовања, под насловом *Излети у иностранство* и код куће, као и све што сам видео и мислио, са примесом онога што сам осетио, и то у облику у којем сам све то поверио својим Свескама, Повереницама које ме нису издале, Пријатељицама чија Тишина није била ћутање Клеветника, Сродним душама пред којима се нисам стидео да се жалим, да чезнем, да плачем – па чак ни да се молим.“⁶

Као што је случај са свим свескописцима који су опсесивно правили спискове замишљених књига (Лихтенберг, Цветајева), ни Колриџ већину пројеката набројаних у *Свескама* није привео крају. Тај „неуспех“ био је повод Нортропу Фрају да изнесе поетички закључак како су фрагментарност и дисконтинуитет за Колриџ били најпогоднија форма: „У континуираној прози, Колриџ не може ни са чим да изађе на крај зато што одмах на почетку помишља на све могућности своје идеје. Али у дисконтинуитету његових бележака, нама се на проницљив и убедљив начин пружа оно што жели да каже, зато што то изговара у складу са ритмом своје мисли.“⁷ И сам Колриџ себе овако оцењује, убрајајући се у „оне [брбљивце] који користе петсто пута више идеја, слика, разлога, итд. него што је потребно да би дошли до своје теме“ (фр. 2372). За нас су најуспелији они фрагменти у којима се Колриџ препушта својим асоцијацијама без инхибиције, кад себи даје маха и не прекида се вајкањима: тада најбоље видимо да је сама подлога свеске, односно препуштање „бујици“, успело да из њега извуче оно што није могао да испланира пре него што је узео перо у руке.

Као и Жубер, и Колриџ је своје раније свеске редовно ишчитавао и преписивао фрагменте у текуће, подвргавајући их често новим коментарима. Пол Чешајер, штавише, оцењује да је Колриџ над свескама провео више времена читајући их него у улози писца. „Ишчитавањем старих свезака постигао је осећај напредовања. Таква употреба свезака, која се састојала у консултовању *стариој себи* ради утврђивања како се дух развио, постала је за Колриџа формална метода самоваспитања коју је препоручивао и другима.“⁸ Дакле, читање сопствених свезака за Колриџа је, између осталог, била пракса помоћу које се увек изнова уверавао у континуитет сопствене мисли.

Колриџ је свеске водио укупно четрдесет година, све до неколико дана пред смрт, 1834. Једини материјал из њих који је објављен за његовог живота изашао је у колективном издању *Omniana* (1812) које је приредио Роберт Саути. Од седамдесет две свеске пронађене након његове смрти, већина њих налазила се у поседу ауторових блиских пријатеља, Џејмса и Ен Гилман. Познато је да је гђа Гилман интервенисала на рукопису. Осим што их је непотпуно и погрешно датирала, она је и сама остављала

⁶ Coleridge, 1957, т. 1, стр. XVIII–XIX.

⁷ Frye: 1990, стр. 90.

⁸ Cheshire: 2009, стр. 293.

белешке на маргинама, углавном коментаришући Колриџове фрагменте. Чешајер истиче да је Гилман одговорна и за делимично цензурисање фрагмената које је сматрала осетљивим, нарочито за оне посвећене Асри.⁹ (Једина свеска која није припадала Гилмановима, такозвана *Gutch Notebook*, а коју је откупио Британски музеј, објављена је 1896. у Немачкој, у транскрипцији Алојза Брандла.)

Први избор из свезака објављен је скоро шездесет година након ауторове смрти. Заслугом унука, Ернеста Хартлија Колриџа, године 1895. изашао је избор фрагмената под насловом *Anima Poetae*. Толико кашњење не значи да његови наследници нису сматрали да свеске нису вредне објављивања. Како Ернест Хартли у предговору наводи, били су уверени да, пошто их Колриџ није наменио издавању, треба и да остану у рукопису, као приватни записи. Дефинишући саме свеске као „непробрану хрпу чињеница, мисли и склоности“,¹⁰ Ернест Хартли је свој избор ипак организовао приређивачки зрело, најпре поштујући хронологију записа. Већину фрагмената је пропраatio кључном речју, која више функционише као наслов него као тематска одредница, и исписана је на маргини. У свом тумачењу је настојао да од Колриџових телеграфских натукница ипак конструише какву-такву реченицу. Без обзира на велики обим скраћивања и упрошћавања, ова збирка одличан је увод у Колриџа свескописца.

Канадска теоретичарка Кетлин Коберн (1905–1991) цео живот је посветила приређивању Колриџових *Свезака*. Након што је 1936. добила фотокопије и издејствовала дозволу наследника, приредила је први том *Notebooks* 1957. године. У наредне тридесет три године објављена су четири дела са исцрпним текстовима и коментарима приређивачице. Предвиђени пети део остао је необјављен у тренутку њене смрти. Први део петог тома приредио је Ентони Џон Хардинг 2002, а последњи, са детаљним садржајем и хронолошким прегледом свезака, није се ни појавио. Испоставља се, опет, након Жуберових *Свезака*, да свеске могу бити кобне по постхумне приређиваче. Или пак, речено с мање фатализма: да су за посао приређивача свезака једног аутора потребна најмање два живота.

Овом издању, које је несумњиво капитално, мора се замерити непрегледност. Притом, не говорим о оној непрегледности која одликује Колриџове изворне свеске, већ о опширности секундарних текстова. Примера ради, први део *Свезака* (1794–1804) чине два тома, од којих су у другом, обимнијем, само коментари. Поред тумачења тешко читљивих фрагмената, највећи проблем за приређивачицу представљало је датирање и нумерисање појединих записа. Сва та апаратура бескрајно отежава читање. Утврђивање хронологије био је практично немогућ посао с обзиром на то да је Колриџ писао у неколико свезака истовремено, прескачући стране. У већини случајева, ипак, Коберн се одлучивала за хронолошку превласт уместо да поштује дијахронију какву свеске заговарају. По нашем мишљењу, било је довољно пренети свеску за свеском, а за јединицу узети материјалну страницу, не посежући за гломазним нумерисањем.

Иако је Коберн оставила најобимнију варијанту *Свезака*, према мом мишљењу, Колриџов изворник убедљивије дочаравају сугестивни избори (попут оног који је 2002.

⁹ Исто, стр. 232.

¹⁰ Coleridge, 1895, стр. XI.

приредио Шејмас Пери за Oxford University Press), па чак и прва редакција Ернеста Хартлија Колриџа. Учењачка исцрпност Кетлин Коберн одузима читаоцу стрпљење које једва чека да уложи у нијансе Колриџовог текста. Ето примера како и претерана педантност може довести до тога да приређивач заклони аутора.

Свеске Самјуела Тејлора Колриџа прве су „песничке свеске“ у нашем корпусу. Под тим термином не мислим на оне бележнице у којима песник прави техничке планове, рецимо, о томе какав ће стих и стопу у својим песмама употребити. Колриџови тефтери нису они у којима се поезија прави, припрема, режира – у њима је поезија на делу. И управо је поезија оно што Колриџа вуче од мисли ка мисли, незауостављивим асоцијацијама, следећи непредвидиву путању какву ћемо касније срести само код Марине Цветајеве, коју читалац халапљиво прати као да је писана за њега.

Нека нам стога буде допуштено да овај увод у Колриџа као свескописца закључимо питањем Пјера Пашеа, предговарача француског издања: „Јесу ли *Свеске* можда наличје Колриџовог песничког дела? Зар се не би пре могло рећи да су оне његово природно станиште, оно које истовремено допушта и да се утврди домет тог дела и да се установи да је промашено?“¹¹

Избор који следи направљен је на основу првог тома Колриџових *Свезака* (1794–1804) у редакцији Кетлин Коберн, као и француског избора из прва два тома, који је 1987. приредио и превео Пјер Лерис. Неколико фрагмената наведено је према избору Е. Х. Колриџа, *Anima Poetae*.

БИБЛИОГРАФИЈА

Издања Колриџових свезака:

- COLERIDGE, Samuel Taylor, *Anima Poetae*, from the unpublished note-books of Samuel Taylor Coleridge, ур. Ernest Hartley Coleridge, London: William Heinemann, 1895.
- COLERIDGE, Samuel Taylor, *Notebooks*, ур. Kathleen Coburn & E. John Harding. New York: Pantheon Books/Princeton University Press, 1957–2000. (5 т.)
- COLERIDGE, Samuel Taylor, *Carnets*, превео Pierre Leyris, предговор Pierre Pachet, Belin : Paris, 1987.
- COLERIDGE, Samuel Taylor, *Coleridge's Notebooks: A Selection*, ур. Seamus Perry, Oxford: Oxford University Press, 2002.

Наведени чланци:

- CHESHIRE, Paul “Coleridge’s *Notebooks*”, у: Burwick, Frederick (ур.). *The Oxford Handbook of Samuel Taylor Coleridge*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- COBURN, Kathleen, „Introduction“, у: COLERIDGE, 1957, XVII–XLII.
- FRYE, Northrop, Des notes, longues et suivies (à propos des *Carnets* de Coleridge), пев. Neefs Jacques, Raccah-Neefs Héloïse, у: *Littérature*, бр. 80, 1990. *Carnets*, cahiers, стр. 89–94.
- LEYRIS, Pierre, „Jalons biographiques“, у: COLERIDGE, 1987.
- PACHET, Pierre, „Préface, Phosphorescence“, у: COLERIDGE, 1987. стр. 23–32.

¹¹ Pachet, Pierre, „Préface, Phosphorescence“, у: Coleridge, 1987, стр. 24.